

СЕРІЯ «Право»

УДК 342.7

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-245-252](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-245-252)

Борщенко Владлена Валеріївна кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя, Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова, 65082, Одеса, вул. Дворянська, 2, тел.: (063) 055-77-45, <https://orcid.org/0000-0001-9819-092X>

Пілюк Суліко Валеріївна кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя, Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова, 65082, Одеса, вул. Дворянська, 2, тел.: (094) 946-37-87, <https://orcid.org/0000-0001-5419-024X>

ПРАВОВА ПРИРОДА НОВІТНІХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Тенденції, що намітилися за останнє десятиліття в технологічному розвитку низки галузей, претендують на те, щоб позначити перехід до принципово нового етапу в науково-технологічному розвитку. Зростання обчислювальної потужності комп'ютерів, їх активне застосування в біології та медицині, розвиток 3D-друку і робототехніки, успіхи вчених у роботі з матерією на нанорівні є достатніми підставами для того, щоб дійти висновку про новий етап у розвитку міжгалузевих та міждисциплінарних досліджень.

У зв'язку з тим, що право має відображати ці зміни, у людини виникають нові права, яких не було раніше. Тобто права людини еволюціонують разом із суспільством. Важливо зазначити, що всі історичні зміни, які проходять у державі, безпосередньо мають відобразитися у такій категорії, як «права людини». Отже поглиблене дослідження правової природи поняття «новітні права людини» є актуальним питанням з різними складовими.

В зазначеному питанні можливо окреслити певні особливості, які характерні новітнім правам людини та надають змогу відмежувати їх від перших трьох поколінь прав людини. По-перше, вони виникли за результатом науково-технічного прогресу, відкриттям у медицині, біології, тощо. По-друге, новітні права людини та їх закріплення у Основному законі держави

призведе до певних трансформаційних змін права як суспільного інституту. Як слідство, може зазнати суттєвих змін ціннісно-правова сфера. Усі зміни вплинуть на майбутнє людства, тому потребують продовження поглиблене вивчення новітніх прав людини та їх впливу на сучасну цивілізацію.

Легітимність прав особистості та заявлені серед них пріоритети визначаються контекстом певного історичного етапу розвитку. Оскільки люди у різних частинах планети та в різні часи відстоюють та поважають ті чи інші права людини відповідно до різних процедур, то ці питання повністю залежать від часу, місця, обставин та інших чинників. При цьому взаємовідносини держави та особистості в історичній генезі через покоління прав людини показують, що в міру розвитку прав особистості спостерігається зміна їх кількості та поширення на різні сфери суспільного та соціального життя. Про це переконливо свідчить і поява третього та четвертого поколінь прав людини. З іншого боку, гармонійний розвиток особистості можливий лише у правовій демократичній державі та в розвиненому громадянському суспільстві.

Ключові слова: права людини, четверте покоління прав людини, п'яте покоління прав людини, конституційне право, зміна пола.

Borschenko Vladlena Valeriivna PhD in law, Associate Professor of the department Constitutional Law and Justice, I. Mechnykov National University, 65082, Odesa, Str Dvoryanskaya, 2, tel.: (063) 055-77-45, <https://orcid.org/0000-0001-9819-092X>

Piliuk Suliko Valeriivna PhD in law, Associate Professor of the department Constitutional Law and Justice, I. Mechnykov National University, Dvoryanskaya St., 2, Odesa, 65082, tel.: (094) 946-37-87, <https://orcid.org/0000-0001-5419-024X>

LEGAL NATURE OF THE NEWEST HUMAN RIGHTS

Abstract. The trends that have emerged over the last decade in the technological development of industries claim to mark the transition to a new stage in scientific and technological development. The growth of computing power of computers, their active use in biology and medicine, the development of 3D printing and robotics, the successes of scientists in working with matter at the nano-level are sufficient grounds for concluding that a new stage in the development of interdisciplinary and interdisciplinary research is forming.

Due to the fact that the law must reflect the changes that are happening around us, a person has new rights that did not exist before. That is, human rights evolve along with society. It is important to note that all historical changes taking place in the state should be directly reflected in such a category as «human rights».

Thus, it is possible to outline certain features that are characteristic of the latest human rights and make it possible to distinguish them from the first three human rights. First, they arose as a result of scientific and technical progress, discoveries in medicine, biology, etc. Secondly, the newest human rights and their consolidation in the Constitution will lead to certain transformational changes in law as a social institution. As a consequence, moral values and legislation in the state may undergo significant changes. All changes will affect the future of humanity; therefore, it is necessary to continue in-depth study of the latest human rights

The legitimacy of human rights and the manifestation of their priority rights are determined by the context of a certain historical stage of development. Because people in different parts of the planet and at different times defend and respect certain human rights. At the same time, the relationship between the state and the individual in the historical context through the generations of human rights shows that as individual rights develop, there is a change in their number and spread to various spheres of public and social life. The appearance of the third and fourth generation of human rights also proves this convincingly. On the other hand, the harmonious development of the individual is possible only in a legal democratic state and in a developed civil society.

Keywords: human rights, fourth generation, fifth generation, constitutional law, sex change.

Постановка проблеми. Ситуацію з правовою природою прав людини, що склалася з сучасній правничій науці, можна оцінити як проблемну. Підтвердженням цьому є наявність двох суперечливих підходів учених щодо поняття «права людини». Як слідство, виникає проблема відмежування одних прав людини від інших.

Перший підхід до поняття «права людини» характеризується постійним розширенням прав людини, причому не завжди науково обґрунтованим. Представниками даного вітчизняного напрямку юридичної науки поняття «прав людини» розглядається як важливе питання, розв'язання якого сприяє глибшому аналізу, а отже, і вивченню прав і свобод людини, з'ясуванню їх змістовної сутності [1].

Прихильник другого підходу С.Головатий аргументовано доводить юридичну хибність класифікації прав людини взагалі. Він зазначає, що класифікація прав людини на покоління є дуже непродуктивною, вочевидь шкідливою та створює додаткові перешкоди для пізнання правдивої сутності людських прав [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поділ всіх прав людини на так звані покоління не нове для юридичної науки. Його актуальність зумовлена нагальною потребою пізнання правової природи прав людини.

Вагомий внесок у пізнання цього питання належить таким фахівцям у галузі правничої науки, як А. Колодій, Н. Кінселла, В. Капіцин, О. Лукашкова, О. Петришин, П. Рабінович, Т. Слінько, Г. Христова та ін.

Мета статті полягає у дослідженні правової природи новітніх прав людини та виявлення особливостей, притаманних лише даній правовій категорії.

Виклад основного матеріалу. Активний розвиток суспільства, філософської думки, медицини та її можливостей впливає на суспільні відносини. Вони виникають, змінюються та припиняються під цим впливом.

Тенденції, що намітилися за останнє десятиліття в технологічному розвитку низки галузей, претендують на те, щоб позначити перехід до принципово нового етапу в науково-технологічному розвитку. Зростання обчислювальної потужності комп'ютерів, їх активне застосування в біології та медицині, розвиток 3D-друку і робототехніки, успіхи вчених у роботі з матерією на нанорівні є достатніми підставами для того, щоб дійти висновку про новий етап у розвитку міжгалузевих та міждисциплінарних досліджень.

У зв'язку з тим, що право має відображати ці зміни, у людини виникають нові права, яких не було раніше. Тобто права людини еволюціонують разом із суспільством. Важливо зазначити, що всі історичні зміни, які проходять у державі, безпосередньо мають відобразитися у такій категорії, як «права людини». Наприклад, вперше у Конституції України, прийнятій у 1996 році, особливо зазначена роль інституту прав та свобод людини, котрі засвідчені як найвища цінність у державі. Так, ст.3 вказує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3]. При цьому на державу покладений обов'язок щодо визнання та захисту прав та свобод, який раніше не був відображений у законодавстві. Це положення знаходить своє відображення у п.2 ст.3: «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [3]. Крім того, в Основному законі зазначається, що держава відмовилась від пріоритету прав та інтересів держави на користь прав, свобод та інтересів людини. Окремо треба зазначити, що всі права та свободи, які задекларовані у Конституції України, відповідають міжнародним стандартам. І це положення теж вперше зазначено у ст. 9 Конституції України: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [3]. Вищенаведене є яскравим прикладом того, як трансформаційні зміни у державі та суспільстві знайшли своє відображення у чинному законодавстві.

Таким чином, нові наукові, соціальні, економічні можливості створюють нові права людини, а отже виникає необхідність наукового дослідження цієї теми.

Класичну теорію щодо класифікації прав людини розробив французький науковець Карел Васак. Теоретичною основою класифікації прав людини є генераційний підхід, а саме поділ прав на три покоління [4]. Відповідно до цієї класифікації права людини можливо розділити на три групи, чи так звані покоління.

Так, перше покоління становлять громадянські та політичні права, друге покоління – соціально-економічні та культурні права, третє – колективні права, або права «солідарності».

Кінець XX ст. – початок XXI ст. принесли розвиток четвертого покоління прав людини. Тенденції його становлення можна розглянути як нову модифікацію права на працю, освіту, охорону здоров'я. Окреме місце посідають права на інформацію та пов'язані з цим права на інформаційну (цифрову) безпеку, захист приватного життя, екологічні та авторські права у зв'язку з нестримним розвитком інтернету та комп'ютерної техніки.

Всі новітні права людини науковці виділяють у «четверте покоління» та навіть формуються передумови для «п'ятого» та «шостого» покоління прав людини.

До прав четвертого покоління належать усі права, що виникли внаслідок наукового прогресу, розвитку моралі, а саме всі так звані «соматичні права», зокрема, право на евтаназію, клонування, а також інформаційні права. Ці права вже сформувались в деяке коло та питання щодо необхідності їх існування стає недоречним, адже вони активно реалізуються у нашій сучасності, однак не всі країни це констатують на даний час. При цьому виникає інше питання: які межі реалізації цих прав та можливості порушення моралі, як слідство?

Виникають проблеми відносно реалізації новітніх прав, наприклад, природної ідентичності у зв'язку з клонуванням людини, з'являються демографічні проблеми, ускладнюються можливості користування правами на елементарні блага (чисте повітря, вода і ґрунт, тиша, продукти, медична допомога, комунальні послуги, санітарно-гігієнічна безпека, освіта).

Так, право на одностатевий шлюб, з одного боку, дозволяє людині розпоряджатися власною долею, але, з іншого, порушує моральні принципи, які існують у нашій державі. Адже ст.3 Сімейного кодексу України чітко зазначає, що «подружжя вважається сім'єю та складається з дружини та чоловіка» [5]. Дружина – це одружена жінка стосовно до свого чоловіка [6]. Таким, чином виникають глибокі екзистенційні питання при аналізі прав четвертого покоління. Вони є безумовним викликом для сучасної цивілізації, адже виникнення нових прав суперечить іншим існуючим правам та навіть моралі.

Однак уявляється неможливим обмежити розвиток особистості, що розпоряджається власною долею на свій розсуд, користуючись усіма

можливостями, наданими їй прогресивним розвитком суспільства. При цьому постає питання морального рівня сучасної людини, однак це тема для окремого дослідження.

Таким чином можна дійти висновку, що четверте покоління прав людини – це незалежність та альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка ґрунтується на індивідуальності та самостійності в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії.

До п'ятого покоління прав людини деякі дослідники відносять такі права, як віра і любов до Бога, єдність із Творцем. Зокрема, можна говорити про розмежування прав людини з урахуванням тих життєвих сфер (повсякденнісне), в яких людина реалізує себе як істота біологічна і духовна, як людина і громадянин, як особистість, що володіє певним соціальним і правовим статусом, а також реалізує себе в одній з малих або великих соціальних груп – сім'ї, школі, трудовому колективі, науці, бізнесі, тощо. Однак п'яте покоління прав людини ще тільки формує передумови для відмежування від інших поколінь прав людини.

Виділення цього покоління прав слід підтримати, оскільки навіть за часів Радянського Союзу науковці дійшли до висновку, що моральні та правові цінності є виразом універсальних закономірностей буття [7, с.207-208]. І досі актуальним є вираз Аристотеля, датований IV ст. до н.е., який помітив, «що довершеного політичного та правового розвитку досягли лише античні греки, інші ж народи залишилися варварами, які в силу своєї і розумової, і моральної недорозвиненості залишилися на дополітичному і доправовому рівнях розвитку. Чим вище духовно-культурний рівень розвитку суспільства, тим розвиненіше право має суспільство» [8].

Вивчаючи різні покоління прав людини, слід дійти наступного висновку: неможливо стверджувати, що кожне з п'яти поколінь прав однаково прийнятне для всіх, або їх окремі елементи завжди і всюди знаходять однакове застосування та позитивні відгуки. Наприклад, деякі захисники прав першого покоління схильні виключати права другого та третього покоління зі свого визначення прав людини взагалі (або, принаймні, називають їх другорядними). У той же час багато вчених не визнають появу прав четвертого покоління. Зокрема, це пояснюється складністю, що зустрічаються у процесі реалізації цих прав (вище в цій статті вже зазначались деякі проблемні питання). Прихильники прав першого покоління, які виступають за природне право та традиції невтручання, наполягають, що права людини у своїй основі незалежні від громадянського суспільства і є індивідуалістичними, тобто тільки вони становлять класичні права особи. Та навпаки, захисники прав другого, третього та четвертого поколінь вважають, що права першого покоління, принаймні на рівні загальної практики, приділяють мало уваги матеріальним

потребам людей і використовуються несправедливими національними, транснаціональними та міжнародними громадськими інституціями як легітимізуючі інструменти цих прав. Таким чином, не виключаючи права першого покоління зі свого визначення прав людини, вони зазвичай надають цим правам низький статус і, відповідно, трактують їх як недосяжні, досягнення яких можливе лише після поступового здійснення фундаментальних економічних та соціальних перетворень, які повністю будуть реалізовані лише у далекому майбутньому розвитку людини. Таким чином, можливо дійти висновку, що коли питання стосується проблеми реалізації прав, серед юристів, філософів та політологів не існує єдиної думки щодо їхньої легітимності та ієрархії.

Висновки. Таким чином, можливо виділити певні особливості, які властиві новітнім правам людини та надають змогу відмежувати їх від перших трьох поколінь прав людини. Доречно виділити основні характерні риси новітніх прав людини. Вони виникли в результаті науково-технічного прогресу, відкриттів у медицині, біології, тощо. Новітні права людини та їх закріплення у Основному законі держави призведе до певних трансформаційних змін прав як суспільного інституту. Як слідство, може зазнати суттєвих змін ціннісно-правова сфера. Усі зміни вплинуть на майбутнє людства, тому потребують продовження поглиблене вивчення новітніх прав людини та їх впливу на сучасну цивілізацію.

Легітимність прав особистості та заявлені серед них пріоритети визначаються контекстом певного історичного етапу розвитку. Оскільки люди у різних частинах планети та в різні часи відстоюють та поважають ті чи інші права людини відповідно до різних процедур, то ці питання повністю залежать від часу, місця, обставин та інших чинників. При цьому взаємовідносини держави та особистості в історичній генезі через покоління прав людини показують, що в міру розвитку прав особистості спостерігається зміна їх кількості та поширення на різні сфери суспільного та соціального життя. Про це переконливо свідчить і поява третього та четвертого покоління прав людини. З іншого боку, гармонійний розвиток особистості можливий лише у правовій демократичній державі та в розвиненому громадянському суспільстві.

Література:

1. Чушенко В. І., Заєць І. Я. Конституційне право України: підручник. Київ: Ін Юре, 2007. 488 с.
2. Головатий С. Про людські права: лекції. Київ: Дух і літера, 2016. i-xxiv. 760 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Радзівська В. Права людини нового покоління та їх міжнародно-правове регулювання. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknus/20105/radzivsa.html.

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

6. Словник української мови: у 11 томах. 1971. Том 2. С.424. URL: <http://sum.in.ua/s/druzhyna>.

7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави (Енциклопедичний курс): підруч. 2-е вид., перероб. і доп. Харків, 2009. 656 с.

8. Філософія права. Мультимедійний посібник. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mnp_fil_prava/Files/Lekcii/L6.htm

References:

1. Chushenko, V. I., Zaec', I. Ja. (2007). *Konstitucijne pravo Ukraïni [Constitutional law of Ukraine]*. Kiïv: In Jure [in Ukrainian].

2. Golovatij, S. (2016). *Pro ljuds'ki prava [About human rights]*. Kiïv: Duh i litera, i-hhiv [in Ukrainian].

3. Konstitucija Ukraïni [Constitution of Ukraine]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].

4. Radzievs'ka, V. Prava ljudini novogo pokolinnja ta їх mizhnarodno-pravove reguljuvannja [Human rights of the new generation and their international legal regulation]. www.nbu.gov.ua Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknus/20105/radzivs.html. [in Ukrainian].

5. Zakon Ukraïni “Simejnj kodeks Ukraïni” [The Law of Ukraine “Family Code of Ukraine:”]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> . [in Ukrainian].

6. *Slovník ukraïns'koï movi [Dictionary of the Ukrainian language]*. (vol. 1-11). Retrieved from <http://sum.in.ua/s/druzhyna>. [in Ukrainian].

7. Skakun, O.F. (2009). *Teorija prava i derzhavi (Enciklopedichnij kurs) [Theory of law and the state (Encyclopedic course)]*. (vol. 1-2). vid., pererob. i dop. Harkiv [in Ukrainian].

8. *Filosofija prava [Philosophy of law]*. Nacional'na akademija vnutrishnih sprav. Retrieved from https://arm.naiu.kiev.ua/books/mnp_fil_prava/Files/Lekcii/L6.htm [in Ukrainian].

Журнал

*«Актуальні питання у
сучасній науці»*

(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)

Випуск № 1(7) 2023

Підписано до друку: 12.01.2023 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:
ФОП Жукова Ірина Віталіївна Свідоцтво серія ДК №7425 від 09.08.2021 р., 02217,
м. Київ, пр. Маяковського Володимира, буд. 4-В, кв. 10

Підготовлено рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл.,
м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com